Zvyšovat potenciál sousedních jazyků v MŠ

Potenciál sousedních jazyků v MŠ v saském příhraničí roste

Mateřské školy navštěvuje stále více dětí z českých nebo polských rodin a počet rodilých mluvčích mezi pedagogy se zvyšuje. Z toho vyplývají jedinečné šance, jak všem dětem přiblížit jazyk a kulturu sousedů již v raném věku.

Dr. Regina Gellrich

Vedoucí Saské zemské kanceláře pro rané vzdělávání sousedních jazyků v Görlitz

---

Saské regiony, které hraničí s evropskými sousedními státy Polskem a Českou republikou, jsou jedinečným místem na výuku: Zde vyrůstají děti odmalička se sousedními jazyky polštinou a češtinou. Jazyk a kulturu svých sousedů si osvojují bezprostředním setkáváním a interakcí s rodilými mluvčími, mají tedy ty nejlepší předpoklady pro úspěšný proces učení se více jazykům. Četné MŠ v celém saském příhraničí se s velkým nadšením zasazují za větší využití tohoto jedinečného potenciálu ve své pedagogické práci a podporují děti při osvojování si svého životního prostředí v sasko-polském či sasko-českém příhraničí s jeho jazykovými a (inter)kulturními zvláštnostmi. V roce 2014 byla Svobodným státem Sasko zřízena Saská zemská kancelář pro rané vzdělávání sousedních jazyků (LaNa) s cílem podporovat MŠ na této cestě po odborné stránce.

Impulzy z aktuálních dat

Abychom získali solidní databázi, dokázali z ní odvodit potřeby MŠ a mohli na ně adekvátně reagovat, vybudovali jsme dlouhodobě založený monitoring. Sasko tak bylo první spolkovou zemí, která disponovala celkovým přehledem o aktuální situaci raného vzdělávání v sousedních jazycích v MŠ v příhraničí. Od té doby probíhá každé dva roky datové šetření v ca. 1.000 MŠ šesti saských zemských okresů podél hranice s Polskem a Českem. Tímto způsobem lze podchytit zejména proměny v čase a odvodit směr pro další vývoj. To ilustruje aktuální datový report 2019 *(LaNa, 2019)*:

Pozitivní vývoj

V roce 2019 bylo v saském příhraničí 66 MŠ aktivních v oblasti raného vzdělávání v sousedních jazycích. Aktivními MŠ označujeme v tomto kontextu takové MŠ, které mají partnerskou MŠ v sousední zemi Polsku či České republice a/nebo mají program zprostředkovávající jazyk a kulturu sousedních zemí. 42 z 66 aktivních MŠ se ohledně své jazykové nabídky a/nebo partnerství MŠ orientují na ČR, 24 MŠ na Polsko (viz Obr. 1):

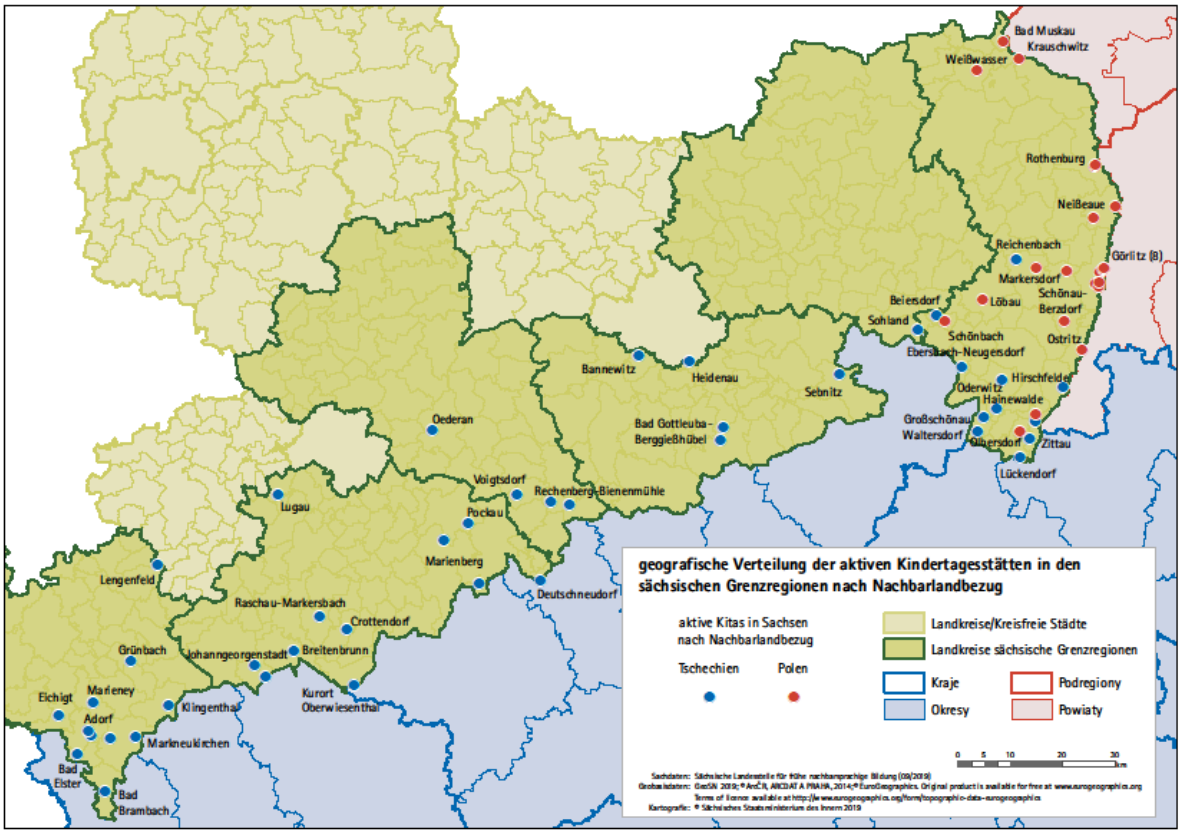

Obr. 1: Geografické rozložení aktivních MŠ v saském příhraničí

Zřetelné jsou pozitivní tendence:

- Dvě třetiny těchto aktivních MŠ pracují již několik let v oblasti raného vzdělávání v sousedních jazycích, přibyly nové MŠ.
- Oproti roku 2017 nabízí značné množství MŠ pravidelný program zaměřený na zprostředkovávání kultury a jazyka sousedů.
- Počet MŠ, které udaly, že zprostředkovávají sousední jazyk na bázi imerzní metody, se zvýšil na 20 MŠ a tím došlo oproti roku 2017 (13 MŠ) k výraznému růstu. Všechny tyto MŠ mají pro realizaci imerze k dispozici polské resp. české rodilé mluvčí.

Kromě toho jsme identifikovali dalších 171 MŠ, které sice v době šetření nenabízely výuku sousedních jazyků, ani nepěstovaly partnerství se zařízením ze sousední země, ale které mají konkrétní potenciál, který jim umožňuje v budoucnosti integrovat nabídku sousedních jazyků do denního programu MŠ. Tento potenciál vychází z odborné perspektivy zemské kanceláře z následujících dat:

- 40 MŠ explicitně udalo, že má zájem o implementaci nabídky sousedních jazyků nebo si přeje nalézt partnerskou MŠ v sousední zemi. Zde může zemská kancelář reagovat na konkrétní potřebu v místě a nabídnou poradenství a podporu.
- 151 MŠ navštěvují děti, v jejichž rodinách je mateřským jazykem alespoň jednoho člena rodiny polština nebo čeština. Tyto děti (mj. z binacionálních/bilingvních rodin, z rodin s trvalým bydlištěm v sousední zemi) přinášejí dennodenně kousek svého mateřského jazyka a své kultury do MŠ. Jejich uznávání v každodenním provozu MŠ je nejen důležitým elementem podpory (jazykového) vývoje těchto dětí, ale současně nabízí různorodé styčné body pro pedagogickou práci MŠ, které umožňují přiblížení různorodosti jazyků (zejm. sousedních zemí) a kultur ostatním dětem.

- v 15 zařízeních pracují pedagogové z řad polských resp. českých rodilých mluvčích, nevyužívá ale jejich jazykové schopnosti na přiblížení jazyka a kultury sousedních zemí dětem.
- Ve 36 MŠ pracuje 70 dalších pracovníků, kteří mají znalosti alespoň jednoho sousedního jazyka polštiny resp. češtiny. Jejich otevřenost jazyku a kultuře sousedních zemí nabízí oporu pro implementování výuky sousedních jazyků.

Rostoucí potenciál sousedních jazyků na denním programu MŠ

Datovým reportem 2019 jsme zejména zviditelnili rostoucí potenciál sousedních jazyků v MŠ v přihraničí. Současně se ale ukázalo, že tento potenciál není využíván ve všech MŠ jako šance pro rané přibližování sousedních jazyků a kultury sousedních zemích dětem:

- v 43 MŠ pracují zaměstnanci z řad rodilých mluvčí polštiny resp. češtiny. Pouze 28 MŠ toho využívá na přiblížení sousedního jazyka dětem, 20 z nich uvedlo, že dětem umožňuje imerzní „ponoření do jazyka".
- 192 MŠ navštěvují děti z polských resp. českých rodin. Z toho je pouze 41 MŠ aktivních v oblasti raného vzdělávání v sousedních jazycích.

Přitom právě setkávání s rodilými mluvčími polštiny resp. češtiny v každodenních situacích – ať již s dětmi či dospělými – představuje nejlepší možnost, jak zažít jazyk (jazyky) jako komunikační prostředek v autentických situacích a tím podpořit přirozené osvojení si jazyka (jazyků).

Otevřený postoj v týmu MŠ

O tom, jak dosáhnout zdařilé pedagogické práce v MŠ, píše např. Spolek rané vícejazyčnosti v MŠ a školách (*Frühe Mehrsprachigkeit an Kitas und Schulen, fmks*) ve své publikaci *QITA-Kriterienhandbuch zur Qualität in zwei – und mehrsprachigen Kindertageseinrichtungen (Kolb, Fischer, 2019),* která je obsáhlým repertoárem odborného know-how pedagogické práce. Rozhodující přitom není, jestli MŠ, v níž pracují zaměstnanci z řad rodilých mluvčích, využívá na cestě k dvojjazyčné výchově imerzní metodu, nebo jestli se zaměřuje na aspekt uznávání kulturní a jazykové rozmanitosti v MŠ a podle toho rozvíjí a realizuje pedagogické koncepty, které se např. opírají o princip translanguagingu.
Základním předpokladem pro vnímání a jazykové využití těchto potenciálů v MŠ je otevřený, uctivý a citlivý postoj pedagogů k jiné kultuře, chápání potenciálu sousedních jazyků jako přínosu a základu pro úspěšný jazykový rozvoj všech dětí, integrovaná do každodenního programu MŠ, jakož i samozřejmost vnímání vlastní role jako jazykového/vícejazyčného vzoru. Chybějící odborné vědomosti a metodické know-how je možné získat v rámci dalšího vzdělávání. Rozvinout si v tomto kontextu profesionální postoj je spojeno s osobním učebním procesem, který je provázaný s reflexí a kritickým zamyšlením nad vlastními životními zkušenostmi, hodnotami a postoji. Nedostatečná vlastní vícejazyčná kompetence, přetrvávající nízká popularita sousedních jazyků polštiny resp. češtiny a předsudky přitom hrají v saském příhraničí nezanedbatelnou roli. Spojit vývoj a realizaci pedagogického konceptu výuky jazyků, včetně způsobu využití vícejazyčnosti a existujícího potenciálu sousedních jazyků v MŠ, s procesem rozvoje kvality a organizace, znamená výzvu a zároveň šanci pro vedení MŠ.
Při kolegiální výměně zkušeností mohou být reflektovány postoje a motivace, ale i pedagogické podněty a zkušenosti ze spolupráce ve (vícejazyčném) týmu. V nejlepším případě se podaří, že tým MŠ autenticky vícejazyčně utváří denní program MŠ, který se opírá o zvídavost, otevřenost a ochotu učit se novému a je založen na reflektovaném jednání.

Imerze
Označuje „ponoření do jazykové koupele“ v autentických souvislostech.
Dle principu „jedna osoba – jeden jazyk“ užívá jeden pedagog v každodenní praxi MŠ nepřetržitě imerzní jazyk a druhý pedagog jazyk prostředí.
Přitom by měly být děti v MŠ obklopeny imerzním jazykem dlouhodobě a alespoň z 50 %.

Translanguaging
staví do popředí aspekt uznávání kulturní a jazykové rozmanitosti a znamená flexibilní užívání jazyků podle situace. Děti volí samy, jaký jazyk chtějí používat a pedagogové jsou jazykovými/vícejazyčnými vzory.

(Kolb, Fischer, 2019)

Uznávání sousedního jazyka je přínosem pro všechny

Zviditelnit každodenní soužití s dětmi z polských resp. českých rodin (např. dvojjazyčnými kartičkami a popiskami, zahrnutím rýmů nebo písniček v sousedním jazyce do ranního kruhu, věnováním se zvykům sousední země nebo poznáváním stravovací kultury se zapojením rodin ze sousední země atd.) je jednoduše realizovatelný krok, který má velký přínos pro rané vícejazyčné a interkulturní vzdělávání všech dětí.
Současně tak můžete tímto způsobem upozornit pedagogický sbor MŠ, ale i rodiče a celé sociální okolí na šance, které rané vzdělávání sousedních jazyků dětem v příhraničí nabízí. Pomůžete tím odbourávat předsudky a rozvíjet otevřenost vůči výuce sousedních jazyků prostřednictvím rodilých mluvčí, kteří v místě působí. A v neposlední řadě se takovéto uznávání sousedního jazyka pozitivně projeví na integraci dětí ze sousední země do německých MŠ a na jejich výsledcích v učení se druhému jazyku, kterým je pro ně němčina (*Gellrich, 2016*).

Závěr:

Spoluprací s pedagogy, jejichž mateřským jazykem je polština resp. čeština, a/nebo péčí o děti, v jejichž rodinách se mluví sousedními jazyky, se všem dětem nabízejí zajímavé možnosti jazykového rozvoje integrované do denního programu MŠ v saském příhraničí. Dlouhodobé využívání těchto možností v MŠ je nejen pro děti, ale i pro celý pedagogický sbor MŠ spojeno s cennými učebními zkušenostmi. LaNa přitom podporuje MŠ po odborné stránce.

Literatura:

Gellrich, R. (Gellrich, 2016): Mehrsprachigkeit als Bildungschance für alle Kinder fördern (Teil1). In: KiTa aktuell MO 10.2016 (S. 214-216)
Kolb, N., Fischer, U. (Kolb, Fischer, 2019): QITA – Qualität in zwei- und mehrsprachigen Kindertageseinrichtungen. Universitätsverlag Hildesheim 2019
Sächsische Landesstelle für frühe nachbarsprachige Bildung (LaNa, 2019): Frühe nachbarsprachige Bildung in Kitas der sächsischen Grenzregionen: Datenreport 2019. Görlitz, abrufbar auf https://www.nachbarsprachen-sachsen.eu/de/materialbibliothek.html

Další informace:

Saská zemská kancelář pro rané vzdělávání v sousedních jazycích nabízí MŠ obsáhlé informace, poradenství a podporu v oblasti raného vícejazyčného vzdělávání v jazycích sousedů, polštině a češtině. K tomu se řadí i online portál www.nachbarsprachen-sachsen.eu, který obsahuje

- odborné informace o modelech, metodách a rámcových podmínkách,
- rozmanité příklady dobré praxe MŠ v saském příhraničí
- rozsáhlou materiálovou knihovnu s odbornou literaturou, sbírkou metod pro praxi MŠ, vícejazyčné knihy pro děti, jazykové učebnice pro děti, atd.,
- balíček pedagogických materiálů S Biedronkou, Maus a Žábou po celý rok zdarma ke stažení,
- informace o dotačních programech,

a mnoho dalšího.

Překlad do češtiny vyhotovila v rámci studentské praxe Aneta Neumann, studentka oboru Hospodářství a jazyky na VŠ Hochschule Zittau/Görlitz.